

В статье рассмотрены подходы к профессиональному выгоранию, описана структурная модель профессионального выгорания юристов с учетом специфики юридической деятельности. Проанализированы содержательная, процессуальная и личностная составляющие модели и определен один из главных факторов динамики этого явления.

The article gives consideration of approaches to burn-out syndrome, describes component model of lawyers' burn-out syndrome in the view of specific character of legal activity. Content, processual and personality model components are analyzed and one of the main dynamic factor of the phenomenon is determined.

Статтю подано до друку 16.05.2012.

© 2012 р.

К. В. Дубініна (м. Київ)

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні спричинило корінні зміни у навчальному процесі вищої школи. Сьогодні вищі навчальні заклади впроваджують сучасні педагогічні технології, серед яких одним із найпопулярніших є інтерактивне навчання. Інновації інтерактивного характеру застосовуються нині й у підготовці практичного психолога, оскільки, як засвідчує український досвід підготовки студентів-психологів, традиційна система навчання не повною мірою забезпечує формування професіонала, здатного на високому рівні виконувати багатоманітні професійні обов'язки. Саме завдяки використанню інтерактивних технологій у навчальному процесі студенти мають змогу засвоїти навички виконання професійних функцій у змодельованих ситуаціях і практично підготуватися до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробка і впровадження інтерактивних технологій навчання представлена в різних галузях наукових знань і досліджена багатьма педагогами і психологами. Роль активних методів навчання та конкретних інтерактивних методик у процесі професійної підготовки практичних психологів висвітлюється у наукових працях О. Бондаренка, С. Васьківської, Ж. Вірної, П. Горностая, Н. Дідик, Л. Долинської, В. Карікаша, Н. Коломінського, С. Максименка, Л. Мови, О. Низовець, В. Панка, Н. Пов'якель, Ю. Приходько, Н. Пророк, І. Сергієнко, Л. Терлецької, Л. Уманець, Н. Шевченко, Н. Чепелевої, Т. Яценко та ін. Вчені наголошують на тому, що методи інтерактивного навчання є дуже зручними для практичної підготовки фахівців психологів, оскільки вони полегшують процес засвоєння знань і відпрацювання професійних вмінь і навичок.

За даними низки досліджень, саме тренінг, як один із інтерактивних методів навчання, дозволяє успішно здійснювати розвиток професійно важливих якостей практичного психолога [1; 9; 10; 19]. Завдяки участі у різних активних формах і методах навчання майбутній психолог гостро ставить перед собою питання: "Хто Я?". На думку В. Федорчука, найбільш вичерпну відповідь на це питання він може одержати завдяки участі у тренінгу. Людині, яка прагне до особистісного зростання, не обійтися без тренінгу, який для неї може бути програмою вдосконалення своїх професійно важливих якостей. Від них у майбутньому залежить майбутня професійна кар'єра [19].

На думку О. Низовець, цільовою спрямованістю застосування інтерактивних технологій в практиці професійної підготовки майбутніх психологів-консультантів виступає формування

професійної позиції спеціаліста, навичок міжособистісної взаємодії у студентів-психологів; розвиток уміння слухати; навчання аналізу і прогнозуванню поведінки партнера; розвиток рефлексійного сприйняття ситуацій спілкування та партнерів по спілкуванню; розвиток навичок корекції емоційного стану партнера і самодопомоги в ситуаціях емоційного дискомфорту [11].

Н. Пов'якель стверджує, що вмиле використання на практичних заняттях таких інтерактивних методів як рольові ігри, дозволяє занурити студентів в активне спілкування, яке при цьому контролюється і цілеспрямовується. Таке цілеспрямоване спілкування надає психотерапевтичну та розвивальну можливість проявити особистості свою сутність, сприяє задоволенню прагнення до групових форм взаємодії та спілкування з іншими у студентському віці [13, с. 216]. Крім того, програвання своєї поведінки в конкретних ситуаціях є важливим моментом процесу формування комунікативних вмінь, застосування нових форм поведінки, сприяє більшому саморозкриттю перед групою, послаблює негативний зворотній зв'язок. Рольова гра допомагає учасникам долати інтерпретаційні обмеження, які з'являються завдяки теоретичним знанням та стереотипованій поведінці. Вона дозволяє засвоїти широкий репертуар соціальних ролей, в тому числі й професійних [11].

Слід відмітити, що Н. Дідик такі активні методи навчання, як метод аналізу конкретних ситуацій, моделювання майбутнього професійного процесу, метод "круглого столу", ділові ігри, метод самостійного формулювання психологічних понять, вважає ефективними педагогічними засобами для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів [3].

Здійснений теоретичний аналіз наукових публікацій з проблеми інтерактивних технологій навчання дозволяє говорити, що нині автори вживають два поняття "активні" та "інтерактивні" стосовно навчальних методів у професійній підготовці практичного психолога. У працях одних науковців способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають їх до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, але й студенти, називаються активними методами навчання. До них відносяться метод "мозкової атаки", дискусія, моделювання ситуацій, тренінги, ділові ігри тощо [3; 17; 18]. В інших літературних джерелах, ці ж активні форми навчання називаються вченими – інтерактивними методами [1; 11; 14; 15].

Працюючи над цією проблемою, нами знайдено ще одне тлумачення вищезгаданих методів навчання – "методи дії". Так, П. Горностає рольову гру, психодраму, соціодраму, інтерактивний аналіз ситуацій називає групою методів дії і пропонує використовувати їх у навчанні та супервізії психологів-консультантів [2].

Слід також зазначити, що незважаючи на велику кількість досліджень стосовно ролі інтерактивних методів навчання у підготовці майбутнього психолога, існує низка проблем щодо їх впровадження у навчально-виховний процес вищої школи. Вони виникають, на нашу думку, внаслідок авторитарних та репродуктивно орієнтованих методик роботи окремих викладачів, які досить скептично налаштовані до змін у власній педагогічній діяльності, а також внаслідок браку інформації та досвіду практичного використання різних методів інтерактивного навчання.

З огляду на зазначене, **мета статті** полягає у теоретичному висвітленні проблеми інтерактивних технологій, розкритті характерних особливостей інтерактивних методів навчання як оптимального навчального середовища для підготовки практичного психолога до майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш, ніж перейти до ґрунтовного розгляду інтерактивних навчальних методів, спробуємо з'ясувати загальну суть інтерактивного навчання. Слово "інтерактив" англійського походження "interact", що означає: "inter" – взаємний, "act" – діяти. Інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу.

Суть **інтерактивного навчання** у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен, хто навчається, відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [14].

Інтерактивне навчання здійснюється за допомогою інтерактивних методів. Поняття „метод” грецького походження, що означає „шлях пізнання”. Метод – це спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності; сукупність прийомів для досягнення певної мети. Звідси можемо зробити висновок, що **інтерактивні методи навчання** – це такий спосіб досягнення дидактичної мети, при якому навчальна діяльність упорядкована на основі інтерактивної моделі навчання.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день існує велика кількість різновидів інтерактивних методів навчання. До них відносять: евристичну бесіду, дискусію, метод “круглого столу”, “мозкового штурму”, ділові й рольові ігри, воркшопи, тренінги, розгляд практичних ситуацій (кейсів), інтерактивна лекція, семінар тощо [3; 11; 14; 15; 17; 18; 20].

Розглянемо характерні особливості деяких із перерахованих методів.

Дискусія як широке публічне обговорення якогось суперечливого питання є важливим засобом пізнавальної діяльності, адже вона сприяє розвитку критичного мислення студентів, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми. В процедурі дискусії виділяють основні фази: визначення мети і теми дискусії; збір інформації (знань, суджень, уявлень, нових ідей всіх учасників дискусії) про проблему, що обговорюється; упорядкування і загальна оцінка отриманої інформації; підведення результатів дискусії [11].

Світовий педагогічний досвід накопичив низку прийомів організації обміну думок, які є згорнутими формами дискусії. До них належать:

- “Круглий стіл” – бесіда, у якій на рівних бере участь невелика група студентів (до 5 осіб), під час якої відбувається обмін думками як між ними, так і з рештою учасників аудиторії.
- “Засідання експертної групи” (“панельна дискусія”) – спільне обговорення проблеми всіма учасниками окремої групи (4 – 6 студентів, серед яких є головуєчий, що визначений заздалегідь), а потім вони висловлюють свої позиції всій студентській групі.
- “Форум” – обговорення, що нагадує попередню форму, у ході якого експертна група обмінюється думками з аудиторією (групою).
- “Дебати” – формалізоване обговорення, яке побудоване на основі наперед фіксованих виступів учасників (представників двох протилежних команд-суперників, груп) та заперечень (спростувань) до цих виступів. Кожна група має переконати опонентів і схилити їх до думки змінити свою позицію.
- “Симпозіум” – більш формалізоване обговорення, в ході якого учасники виступають з повідомленнями, що представляють їхні точки зору, після цього вони відповідають на запитання аудиторії.
- “Засідання суду” – обговорення, що імітує слухання справи у суді, на якому розподіляються чітко ролі всіх учасників.

- “Техніка акваріума” – особливий варіант організації групової взаємодії при якому, після нетривалого групового обміну думками, по одному представникові від команди беруть участь в публічній дискусії. Члени команди можуть допомагати своєму представникові порадами, що передаються в записках або під час перерви. Цей різновид дискусії застосовується у роботі з матеріалом, зміст якого пов'язаний із суперечливими підходами, конфліктами, розбіжностями [5; 14; 15].

“Дискусія може виступати як метод засвоєння комунікативних знань, закріплення і вироблення вмінь і навичок професійного спілкування, як метод розвитку психічних функцій, творчих здібностей і професійно важливих якостей особистості психолога” [11, с. 57].

Наступним методом, що широко застосовується в навчально-виховному процесі, є **ділова гра** як метод пошуку рішень в умовній проблемній ситуації. Це “форма відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем відносин, характерних для даного виду практики” [21, с. 80].

У системі активного навчання використовують п'ять модифікацій ділової гри:

- *Імітаційні ігри*. На заняттях імітують діяльність певної організації, навчально-виховного закладу, конкретних людей, умови, в яких відбуваються події тощо. Сценарій імітаційної гри, крім сюжету подій, містить опис структури і призначення процесів і об'єктів, що їх імітують.
- *Операційні ігри*. Допомагають відпрацьовувати виконання конкретних операцій, наприклад, методики організації та проведення тренінгових занять, психоконсультативної бесіди тощо. Ігри цього виду проводять в умовах, які імітують реальність.
- *Рольові ігри*. У них відпрацьовують тактику поведінки, дій, виконання функцій та обов'язків конкретної особи. Для проведення рольових ігор розробляють модель-п'єсу ситуації, між учасниками розподіляють ролі.
- *Метод інсценування*. Це своєрідний “діловий театр”, коли розігрують будь-яку ситуацію і поведінку людини в ній. Студент має мобілізувати весь свій досвід, знання, навички, зуміти вжитися в образ відповідної особи, зрозуміти її дії, оцінити ситуацію і знайти правильну модель поведінки. Головне завдання методу інсценування – навчити студентів орієнтуватися в різних обставинах, давати об'єктивну оцінку своїй поведінці, враховувати можливості інших людей, встановлювати з ними контакти, впливати на їхні інтереси, діяльність. Для проведення цього методу складають сценарій, де описують конкретну ситуацію, функції і обов'язки діючих осіб, їхні завдання.
- *Психодрама і соціодрама*. Вони близькі до рольових ігор і методу інсценування. Це соціально-психологічний театр, в якому відпрацьовують уміння відчувати ситуацію у колективі, оцінювати і змінювати стан іншої людини, вміння увійти з нею в контакт [12].

I. Сергієнко пропонує застосовувати інтерактивний соціально-психологічний театр як метод підготовки практичних психологів. На її думку, інтерактивний театр забезпечує лабораторний майданчик для застосування учасниками в реальних умовах принципів діалогічної взаємодії. Беручи участь у виставах, майбутні психологи мають можливість отримати новий досвід, пов'язаний з переживанням психологічних проблем різних людей. Інтерактивний характер дії психологічного театру сприяє розвитку у майбутніх психологів навичок глибокого психологічного аналізу моделей взаємодії людини з людиною, встановлення контакту, рефлексії, емпатії, організації спільної діяльності та особистісної психокорекції [16].

Одним із ефективних методів навчання є **розгляд практичних ситуацій (кейсів)**, який передбачає аналіз і групове обговорення гіпотетичних або реальних ситуацій, які можуть бути представлені у вигляді опису, відеофільму тощо. В основі розгляду практичних ситуацій лежить навчальна дискусія. Кейси мають певну структуру: ситуація – випадок, проблема, історія із реального життя; контекст ситуації – хронологічний, історичний, контекст місця, особливості дії чи учасників ситуації; коментарій ситуації, наданий автором; запитання чи завдання для роботи із кейсом; додатки [2].

“Мозкова атака, штурм” – процедура групового креативного мислення, точніше – це спосіб одержання від групи осіб великої кількості ідей за короткий проміжок часу. Вважається за норму, якщо протягом 1,5 години група продукує до сотні ідей. Існують стадії “мозкової атаки”: визначення проблеми, генерація ідей, їх аналіз, пошук можливостей їх реалізації, завершення.

Метод “мозкового штурму” допомагає знайти вирішення складної проблеми шляхом використання спеціальних правил обговорення та сприяє створенню інноваційного клімату в групі, мобілізації учасників на пошук нових рішень.

Наступною інтерактивною формою роботи, яка в останні десятиріччя широко використовується у навчально-виховному процесі вищих закладів освіти, є **тренінг**.

Поняття „*тренінг*” має цілу низку значень – “навчання”, “виховання”, “тренування”, “підготовка”, „дресировка”. Складність дослівного перекладу слова „*тренінг*” та багатозначність визначень його суті не дозволяють сучасним дослідникам досягти єдиної думки щодо дефініції цього поняття. Тренінг визначають як: засіб психологічного впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних настанов, умінь і досвіду в галузі міжособистісного спілкування (Л. Петровська); метод розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним способом діяльності (Ю. Ємельянов); багатофункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів людини, групи й організації (С. Макшанов); систему концептуально, логічно, тематично та структурно пов'язаних занять, під час яких широко застосовуються методи активного навчання, а основною методикою яких є формування або оновлення системи ставлень, професійних умінь і навичок (Н. Софій); навчання технологіям дій на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі (О. Сидоренко); інтенсивні короткотривалі навчальні заняття, спрямовані на створення, розвиток і систематизацію певних навичок, необхідних для виконання конкретних особистісних, навчальних або професійних завдань, у поєднанні з посиленням мотивації особистості стосовно вдосконалення роботи (Л. Шепелева); систему інтенсивних тренувань, у яких моделюються елементи основних завдань професійної діяльності (М. Васильєв).

На думку О. Матвійчук і С. Саханюк, тренінг – це запланований процес, призначений поповнити навички та знання учасників і перевірити їхнє ставлення, ідеї, поведінку з метою зміни та оновлення. В широкому розумінні тренінг – це пізнання себе і оточуючого світу, спілкування в довірчій і неформальній обстановці, ефективна форма роботи для засвоєння знань, інструмент для формування вмій і навичок. Основою процесу пізнання під час тренінгу є набуття власного досвіду. Все перераховане відрізняє тренінг від традиційних занять [8, с. 20].

Роль тренінгу особливо підвищується, коли йдеться про безперервну освіту дорослих. Як підкреслює Ю. Кулюткін, саме тут спостерігається необхідність проблемної побудови змісту освіти, яка базується на відтворенні (моделюванні, імітації) в навчанні типових практичних ситуацій, характерних для реальної дійсності. Окрім того, у тренінгу врахована ще одна характерна тенденція освіти дорослих – зацікавленість у розвитку навичок групової роботи [6]. Враховуючи сказане, ефективність засвоєння нової інформації на тренінгах набагато вище, ніж на лекціях і семінарах, оскільки тут не лише здобуваються знання теоретичного характеру, а й виробляються практичні вміння і навички.

Воркшоп (від англ. “workshop” – майстерня) – це одна із активних форм навчання, аналогічна тренінгам і діловим іграм. За визначенням К. Фопеля, воркшоп – інтенсивний навчальний захід, на якому учасники навчаються перш за все завдяки власній активній роботі. В центрі уваги знаходиться самостійне навчання учасників і інтенсивна групова взаємодія. Учасники самі можуть визначати цілі навчання. Вони розділяють з ведучим відповідальність за свій навчальний процес [20, с. 13]. На думку вченого, ефективний воркшоп – це:

1. Навчальна група, яка допомагає всім учасникам стати після закінчення навчання більш компетентними, ніж на початку.
2. Навчальний процес, в якому кожен бере активну участь.
3. Навчальний процес, під час якого учасники багато дізнаються один від одного.
4. Тренінг, результати якого залежать, перш за все, від вкладу учасників і меншою мірою – від знань ведучого.
5. Навчальний процес, на якому в центрі уваги – переживання учасників, а не компетентність ведучого.
6. Можливість відкрити для себе, що знаєш і вмєєш більше, ніж думав до цього часу, і навчитися чомусь від людей, від яких цього не очікував [20, с. 15 - 16].

Отже, інтерактивні методи навчання дозволяють активізувати навчальний процес, зробити його більш цікавим та менш втомлюваним для учасників, а також надають можливість широкого обміну досвідом, студенти можуть випробувати свої професійні здібності та вміння на практиці в процесі активної участі у професійно спрямованих інтеракціях.

Аналіз теоретичних надбань з проблеми інтерактивних технологій навчання дозволяє стверджувати, що сучасний рівень підготовки майбутнього практичного психолога орієнтує викладача вищого навчального закладу на перехід від педагогічного традиціоналізму до впровадження нових форм і методів проведення лекційного та семінарського, практичного заняття.

Основна форма організації навчання – традиційна лекція – має змінитися на нетрадиційну. Стосовно класифікації нетрадиційних видів лекцій, то є всі підстави говорити про наближення їх до комплексу інноваційних освітніх технологій, про пошуки дещо інших підходів до передачі навчального матеріалу. Головне, що вони не входять у протиріччя із традиційною лекцією, а можуть розглядатися як її органічне доповнення, оскільки відрізняються, в першу чергу, формою подачі інформації. До категорії нетрадиційних відносяться лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку (інтерактивна лекція).

Саме **інтерактивна лекція** (лекція-взаємодія) дозволяє поєднати керуючу роль викладача з високою активністю студентів на основі використання сучасних інтерактивних технологій. Слід звернути увагу на те, що не кожна лекція і не з кожного предмету може бути побудована як інтерактивна. Це вирішує лектор з урахуванням доцільності використання інтерактивних методів та інноваційних технологій навчання для викладання конкретного курсу та теми.

На відміну від традиційної, інтерактивна лекція зводить до мінімуму монолог викладача, а надає перевагу діалогу лектора і студента, під час якого студенти поступово набувають необхідних знань. Інтерактивна лекція має не суто інформаційний характер, а здебільшого проблемний і пошуковий. Її особливостями є: активізація мислення і поведінки студентів, яка має довготривалий характер протягом всього лекційного часу; самостійність навчання та прийняття рішень студентами; постійна взаємодія викладача і студентів. Перевагами інтерактивної лекції є можливість опрацювання великого масиву інформації, налагодження оперативного зворотного зв'язку зі студентами, інтенсифікації педагогічної праці, мобілізація

мислення, знань та умінь студента, реалізація інтерактивних методів навчання, досягнення високих результатів навчальної діяльності [18; 22].

Однією із форм та методів інноваційного навчання є **інтерактивні семінари**. На них студенти навчаються виступати в ролі доповідачів і опонентів, набувати вмінь та навичок визначення інтелектуальних проблем та їх вирішення, доведення і спростування, відстоювання своїх поглядів, демонстрування досягнутого рівня теоретичної підготовки тощо.

Хід інтерактивного семінару і характер обговорення на ньому складних теоретичних і практичних наукових проблем створюють сприятливі умови для їх моделювання і всебічного аргументованого аналізу. Через це педагог повинен удосконалювати методику обговорення питань, які підлягають вивченню, уникати заслуховування виступів тільки окремих, найбільш сумлінних і активних студентів, а навпаки – організовувати колективну роботу, що забезпечує активну участь в ній кожного студента.

Існують такі види інтерактивних семінарів: “Семінар з індивідуальною або груповою роботою”; “Семінар у групах за вибором”; “Семінар-дискусія”; “Семінар генерації ідей” ; “Семінар-дослідження”; “Семінар-обговорення”; “Семінар “питання – відповідь”; “Семінар – взаємонавчання”; “Семінар – рефлексія” [7].

Підсумовуючи вище сказане, слід наголосити, що викладачі вищого навчального закладу можуть успішно використовувати інтерактивні форми роботи у підготовці практичного психолога. В умовах інтерактивної моделі навчання змінюється і роль викладача. Він виступає не стільки джерелом інформації, скільки організатором цієї роботи, спрямовуючи її у потрібне русло, створюючи сприятливий психологічний клімат у студентській академічній групі. Це допомагає студентам творчо підходити до процесу навчання взагалі, сприяє розвитку вміння зважувати альтернативні рішення, бачити неординарні шляхи розв’язання проблем. При використанні таких методів досягається максимальне запам’ятовування навчального матеріалу та забезпечується активна роль студентів у його обробці, теоретичні знання випробовуються в умовах, наближених до реальних. Інтерактивні методи навчання сприяють не тільки якісній професійній підготовці майбутніх психологів, їх особистісному розвитку, а також розвивають високу мотивацію до навчання.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Сучасне професійне навчання у вищому навчальному закладі не можливе без застосування новітніх інтерактивних технологій, які суттєво полегшують процес засвоєння професійно важливих навичок і вмінь, розкривають особистість занурюючи її в процес активної взаємодії.

Враховуючи різноманітність професійних функцій психолога, використання лише традиційних методів навчання у процесі його підготовки на сьогоднішній день практично неможливе. Тому, ми підтримуємо думку науковців про те, що у вищому навчальному закладі успішний розвиток професійно важливих якостей практичного психолога можна здійснювати під час активного соціально-психологічного впливу за допомогою інтерактивного навчання.

Використання інтерактивних технологій у професійній підготовці практичних психологів сприятиме не лише вдосконаленню процесу їх фахової освіти та кращому засвоєнню теоретичного програмового матеріалу, але й особистісному становленню і розвитку в плані самовизначення, самореалізації та формування професійної культури. Якщо ми хочемо завтра мати хороших психологів, здатних надавати висококваліфіковану психологічну допомогу людям, то вже сьогодні необхідно застосовувати в навчально-виховному процесі вищої школи інтерактивні методи навчання, що сприятиме реалізації завдань сучасної освіти та входження в єдиний європейський освітнянський простір.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми інтерактивних технологій навчання. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку ми вбачаємо у розробці спеціальних

інтерактивних методик навчання й впровадження їх у навчально-виховний процес підготовки практичних психологів в Інституті педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Література

1. Ангеліс К. О. Особливості впровадження психологічного тренінгу у заклади вищої освіти під час навчання студентів-психологів / К. О. Ангеліс // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – 2010. – Т. XII, ч.7. – С. 9 - 16.
2. Горностай П. П. Методи дії в навчанні та супервізії психологів-консультантів / П. П. Горностай // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 209: Педагогіка та психологія. – Чернівці, Рута, 2004. – С. 30 - 35.
3. Дідик Н. М. Психолого-дидактичні засоби розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів / Н. М. Дідик // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Вип. 12. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – С. 335 - 344.
4. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 167 с.
5. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига: НПЦ «Эксперимент», 1995. – 176 с.
6. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М.: Просвещение, 1985. – 125 с.
7. Луцик І. Інтерактивні семінари як форма активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих закладів освіти / І. Луцик // Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка / редкол.: М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк та ін. – Тернопіль, 2009. – № 3: Спецвипуск. – С. 125-130.
8. Матвійчук О. С. Скарбничка тренера. На допомогу психологу-початківцю / О. С. Матвійчук, С. А. Саханюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 9 (78). – С.19 - 23.
9. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Ольга Олександрівна Міненко. – К., 2004. – 180 с.
10. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. В. Мова. – К., 2003. – 20 с.
11. Низовець О. А. Застосування інтерактивних методів у розвитку навичок ведення консультативної бесіди / О. А. Низовець // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: психологічні науки: Збірник наукових праць: у 2 т. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. – Вип. 74. – Том 2. – С. 54 - 59.
12. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
13. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: Монографія / Н. І. Пов'якель. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 295 с.

14. *Пометун О. І.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко [за ред. О. І. Пометун]. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
15. *П'ятакова Г. П.* Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: Навч.-метод. посіб. для студ. та магістр. вищої школи / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 56 с.
16. *Сергієнко І. М.* Інтерактивний соціально-психологічний театр як метод підготовки практичних психологів / І. М. Сергієнко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Вип. 9. – Ч.1 – Ялта: РВВ РВУЗ КГУ, 2006. – С.60 - 66.
17. *Смолкин А. М.* Методы активного обучения: методическое пособие для преподавателей и организаторов профессионального и экономического обучения кадров / А. М. Смолкин. – М.: Высшая школа, 1991. – 176 с.
18. *Софій Н. З.* Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. – К.: Крок за кроком, 2003. – 116 с.
19. *Федорчук В. М.* Тренінг – інструмент особистісного зростання особистості / В. М. Федорчук // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України Проблеми сучасної психології. – 2010. – Випуск 9. – С. 690 - 700.
20. *Фопель К.* Психологические принципы обучения взрослых. Проведение воркшопов: семинаров, мастер-классов / Клаус Фопель; [пер. с нем. М. Поляковой]. – М.: Генезис, 2010. – 360 с.
21. *Шапар В. Б.* Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.
22. *Інтерактивний підхід при читанні лекцій [Електронний ресурс] / М. В. Махінова.* – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Pedagogica/73210.doc.htm

Статья посвящена проблеме использования интерактивных технологий обучения в подготовке практического психолога. Проанализировано понятие и сущность интерактивного обучения, предложена классификация интерактивных методов обучения, раскрыты особенности метода дискуссии, деловой игры, практических ситуаций (кейсов), “мозгового штурма”, тренинга, воркшопа, интерактивной лекции, семинара, обоснована необходимость их использования как оптимального учебного инструмента для подготовки студентов-психологов к будущей профессиональной деятельности.

The article is dedicated to the problem of use of interactive technologies of teaching in preparation of practical psychologist. A concept and essence of the interactive teaching is analysed, classification of interactive methods of teaching is offered, the features of method of discussion are exposed, business game, case-study, brain storming, training, workshop, interactive lecture, seminar, the necessity of their use is grounded as an optimum educational instrument for preparation of students-psychologists for their future professional activity.

Статтю подано до друку 10.05.2012.